

ЗАКОНОДАВЧІ ІНІЦІАТИВИ У СФЕРІ ПЕСТ-КОНТРОЛЮ В УКРАЇНІ

У статті проведено комплексний аналіз законодавчих ініціатив у сфері пест-контролю в Україні. У статті проведено детальний аналіз аспектів ліцензування та встановлення вимог для надання послуг з контролю за шкідниками. Розкрито визначення терміну «пест-контроль», його сутність як систему організаційних заходів, що спрямовані на забезпечення споживачів якісними та безпечними продовольчими ресурсами. Особливу увагу приділено впровадженню системи ХАССП для забезпечення споживачів якісними та безпечними продовольчими ресурсами в Україні. Виділено ключові положення законодавства, спрямовані на забезпечення безпеки та контролю над шкідниками. В статті висвітлені ключові аспекти державного регулювання пест-контролю, вказано на прогалини в законодавстві та надано авторські пропозиції щодо їх усунення. Результати дослідження дозволяють зробити висновок, що пест-контроль – це система організаційних заходів, що спрямовані на досягнення результату – зменшення кількості проблемних біологічних видів (шкідників) до повного їхнього усунення на конкретній території, з метою зниження всіх можливих ризиків, таких як: моральний та економічний збиток, завдана шкода здоров'ю людей, домашнім тваринам, культурним рослинам, дикорослій флорі тощо.

Окрім того, у статті розкривається сутність системи ХАССП, досліджуючи її законодавчі аспекти, пов'язані з ліцензуванням та встановленням вимог у сфері пест-контролю. Розглянуто важливі аспекти вдосконалення законодавства та практичних аспектів системи ХАССП для забезпечення безпеки харчових продуктів. У статті наголошено, що з юридичної перспективи ХАССП слід розуміти, як систему аналізу небезпек та критичних точок контролю, що забезпечує нагляд за безпекою харчових продуктів на всіх етапах їхнього виробництва та реалізації, приділяючи особливу увагу критичним точкам контролю, де можуть виникнути ризиковані ситуації. У результаті дослідження встановлено, що за вказаних умов існує необхідність у гармонізації чинного законодавства для забезпечення ефективного управління пест-контролем в Україні.

Ключові слова: законодавство, ліцензування, вимоги, пест-контроль, ХАССП.

Постановка проблеми. Темпи зростання глобальної торгівлі, вдосконалення інноваційних технологій та зміна споживчих уподобань ставлять перед сучасним суспільством нові виклики у забезпеченні якості та безпечності харчових продуктів. В Україні, як і в багатьох інших країнах світу, питання забезпечення безпечності харчових продуктів визначається не лише економічними та сільськогосподарськими аспектами, але й наявністю ефективних правових механізмів у сфері пест-контролю. З огляду на актуальність питань безпечності харчових продуктів та екологічних проблем, спричинених використанням пестицидів, необхідно не лише ретельно проаналізувати нормативно-правову базу у сфері пест-контролю в Україні, але й розглянути можливі напрями її вдосконалення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій за обраною темою свідчить, що теоретичні та практичні

аспекти пов'язані з питаннями забезпечення безпечності харчових продуктів були предметом численних досліджень. Зокрема, слід окремо відзначити наукові роботи таких вчених, як: Д.І. Берницької, В.В. Божкової, І.М. Духновського, А.І. Лужецького, Ю.В. Мирошниченка, Л.В. Носонової, Т.В. Підберезняк, О.В. Рибак, Д.В. Сауляка, О.В. Тура, О.О. Шапурової та інших. Проте, порушене питання потребує подальшого дослідження з метою розробки новітніх нормативно-правових підходів для ефективного контролю за шкідниками, використання пестицидів, зменшення негативного впливу на навколишнє середовище та забезпечення споживачів якісними і безпечними продовольчими ресурсами.

Мета статті полягає у необхідності проаналізувати чинне законодавство України у сфері пест-контролю для забезпечення правомірного викорис-

тання пестицидів, дотримання екологічного балансу та визначення чинників, що погіршують якість продукції та стан здоров'я споживачів.

Виклад основного матеріалу. Компанії з пест-контролю в Україні, які спеціалізуються на дезінфекції, дезінсекції та дератизації використовують сучасні технології для ефективного контролю над шкідниками у різних сферах життєдіяльності, включаючи агропромислову та господарську галузь. Надання високоякісних послуг з контролю за шкідниками в Україні забезпечує безпеку працівників, харчових продуктів та сприяє підвищенню якості здоров'я населення.

Пест-контроль (в англійській транслітерації – PEST-control) – це термін, який в буквальному перекладі «контроль шкідників». PEST-control являє собою стратегічний аналіз політичних (P – political), економічних (E – economic), соціальних (S – social) та технологічних (T – technological) факторів зовнішнього середовища підприємства. У свою чергу, результати пест-контролю дають змогу оцінити зовнішню політичну, економічну, соціальну та технологічну ситуацію, яка склалася, та спрогнозувати її вплив на виробничу та комерційну діяльність підприємства [1, с. 87].

Пест-контроль містить комплекс заходів, спрямованих на обмеження чисельності шкідників, і вимагає високого рівня експертизи та всебічних знань у різних галузях, таких як медицина, екологія, зоологія, хімія та інші.

На нашу думку, пест-контроль слід розуміти, як систему організаційних заходів, що спрямовані на досягнення результату – зменшення кількості проблемних біологічних видів (шкідників) до повного їхнього усунення на конкретній території, з метою зниження всіх можливих ризиків, таких як: моральний, економічний збиток, завдана шкода здоров'ю людей, домашнім тваринам, культурним рослинам, дикорослій флорі тощо.

Визначення пест-контролю включає не лише традиційний аспект, пов'язаний із здійсненням дератизації та дезінсекції, але й має епідеміологічне та санітарно-гігієнічне значення, включаючи надання послуг з контролю та запобігання поширенню шкідників.

У такому контексті біологічні види, що виступають як шкідливі агенти в певних умовах, представлені різноманітними істотами:

- природні та синантропні гризуни (особливо пацюки, миші, полівки);
- різноманітні комахи та членистоногі, а також мухи (кімнатні, плодові, м'ясні та ін.);
- комарі, метелики, оси, павуки, цвіркуни та ін.;
- комахи-шкідники сировини і матеріалів: шкіряних та хутрових виробів, деревини, борошна, круп та ін.;

- дикі та синантропні види птахів (горобці, голуби, ворони та ін.);

- холоднокровні тварини (змії, ящірки, жаби та ін.);

- бродячі, прикормлені кішки та собаки (потенційно небезпечних переносників інфекційних захворювань, гельмінтів на них кровосисних членистоногих ін.) [2, с. 132].

Закон України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів» [3] передбачає впровадження в Україні європейської моделі системи гарантування безпеки і якості харчових продуктів, що базується на процедурах ХАССП.

ХАССП (НАССР, англ. Hazard Analysis and Critical Control Point) - це система аналізу небезпек і контролю (регулювання) критичних точок, пов'язаних зі прийманням, зберіганням, переробленням або реалізацією харчової продукції. Система аналізу небезпек та критичних точок контролю забезпечує нагляд за безпекою харчових продуктів на всіх етапах їхнього виробництва та реалізації, приділяючи особливу увагу критичним точкам контролю, де можуть виникнути ризиковані ситуації.

Контроль шкідників є необхідною складовою системи ХАССП для підприємств, що займаються прийманням, зберіганням, переробленням або реалізацією харчової продукції. Особи, які займаються виробництвом або введенням в обіг харчових продуктів, повинні застосовувати системи ХАССП та/або інші системи забезпечення безпечності та якості під час виробництва та обігу харчових продуктів.

Система ХАССП спрямована на зменшення ризиків, пов'язаних з можливими проблемами з безпекою харчових продуктів, а не на їхню повну елімінацію. Тому, для впровадження системи ХАССП виробники повинні не лише контролювати свою продукцію та виробничі процеси, але й відповідати її вимогам при угодах з постачальниками та в системах оптової та роздрібною торгівлі.

На нашу думку, система ХАССП на підприємствах повинна гарантувати:

- визначення видів шкідників, які характерні для певного оператора ринку;
- заходи щодо запобігання потенційного проникнення шкідників на територію;
- встановлення засобів профілактики та боротьби зі шкідниками по зовнішньому периметру об'єкта;
- усі заходи з боротьби зі шкідниками повинні здійснюватися так, щоб не виникала загроза безпечності харчових продуктів через перехресне забруднення;
- перевірку на забрудненість шкідниками вхідних партій (допоміжних матеріалів для перероблення харчових продуктів, предметів та матеріалів,

що контактують з харчовими продуктами) відповідно до оцінки ризику;

- маркування та регулярну перевірку всіх засобів боротьби зі шкідниками;
- якщо встановлено електричні знищувачі комах, то вони не повинні розміщуватись над відкритим харчовим продуктом;
- аналіз результатів контрольних заходів з визначенням тенденції та запровадженням ефективних профілактичних та коригувальних заходів [4, с. 71-71].

Таким чином, ХАССП відіграватиме дедалі важливішу роль у конкретних заходах з безпеки харчових продуктів не лише на національному, але й на міжнародному рівні, а також сприятиме розширенню глобальної торгівлі у світі.

Натомість аналізуючи чинне законодавство щодо надання послуг з пест-контролю в Україні можна виділити найпоширеніші суперечності у правовому полі.

По-перше, відповідно до Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності» [5] не передбачається ліцензування такого виду господарської діяльності як проведення дезінфекційних, дезінсекційних та дератизаційних робіт.

Так, Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обмеження державного регулювання господарської діяльності» [6], звільнено від ліцензування ті види господарської діяльності, ліцензування яких не відповідає основним принципам державної політики у сфері ліцензування, в тому числі й проведення дезінфекційних заходів.

Окрім того, наказом Державного комітету України з питань регулювання політики та підприємництва [7] скасовано дію Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з проведення дезінфекційних, дезінсекційних та дератизаційних робіт (крім робіт на об'єктах ветеринарного контролю).

Таким чином, якщо законодавством скасоване ліцензування проведення дезінфекційних заходів, то таким видом діяльності може займатися будь-який суб'єкт господарської діяльності (ДК КВЕД:2010 віднесено до коду 81.29. «Інші види діяльності з прибирання», а саме діяльність з дезінфекції та проведення ліквідаційних заходів (знищення комах, гризунів та інших шкідників)).

По-друге, згідно Закону України «Про Перелік документів дозвільного характеру у сфері господарської діяльності» [8] забороняється вимагати від суб'єктів господарювання документів дозвільного характеру, що не внесені до Переліку.

У зв'язку зі скасуванням Ліцензійних умов питання проведення дезінфекційних, дезінсекційних та дератизаційних робіт для населення, у тому числі у

житлових будинках, на сьогоднішній день не підкріплено жодним нормативно-правовим актом. Тому державні інспектори користуються зазначеною прогалиною та вимагають у суб'єкта господарської діяльності документацію на власний розсуд (наприклад, атестації робочих місць, дотримання санітарних норм і правил та інше).

По-третє, згідно Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб» [9], працівники, які здійснюють дезінфекційні заходи повинні проходити гігієнічне навчання, що є обов'язковою складовою частиною загальноосвітньої та професійної підготовки, підвищення кваліфікації кадрів. Проте законодавство не встановлює, хто має бути відповідальним за організацію та проведення вказаного навчання.

Крім цього, навчання персоналу в галузі пест-контролю є критично важливим, оскільки воно сприяє не лише забезпеченню високого рівня надання фітосанітарних послуг, але і впровадження новітніх технологічних методів протидії шкідникам.

Як бачимо, надання послуг з контролю за шкідниками в Україні є важливою та прибутковою справою не тільки через надходження додаткових коштів до державного бюджету, але й створення нових робочих місць та розвитку «пест-бізнесу». Однак, вважаємо, що для досягнення мети зазначене питання потребує гармонізації чинного законодавства.

Нагадуємо, що 16 січня 2021 року в Верховній Раді України зареєстровано проєкт Закону про захист рослин № 4600 [10].

Зазначений проєкт закону розроблено з метою системного та комплексного перегляду державного регулювання, яке на сьогодні існує у сфері захисту рослин, сфері обігу і застосування засобів захисту рослин, а також здійснення державного контролю та інших офіційних заходів у зазначених сферах; виконання міжнародних зобов'язань України відповідно до статті 64 Угоди про асоціацію; створення в Україні однакового з Європейським Союзом режиму державного регулювання у сфері захисту рослин, сфері обігу і застосування засобів захисту рослин, а також здійснення державного контролю та інших офіційних заходів у зазначених сферах внаслідок імплементації у законодавство України відповідних актів Європейського Союзу.

Проєктом закону передбачено:

1) консолідувати закони України «Про захист рослин» [11], «Про карантин рослин» [12] і частину Закону України «Про пестициди та агрохімікати» [13], яка стосується обігу і застосування засобів захисту рослин, в єдиний закон;

2) системне та комплексне вдосконалення законодавства України у сфері захисту рослин на основі вимог законодавства Європейського Союзу;

3) реалізувати вимоги статті 64 Угоди про асоціацію в частині сфери захисту рослин, яка передбачає необхідність наближення законодавства України до законодавства Європейського Союзу.

Ми вважаємо, що при прийнятті проекту Закону з'явиться можливість вносити нові законодавчі пропозиції, що стосуються сфери діяльності пест-контролю в Україні.

Проте, на підставі висновку Комітету з питань інтеграції України до Європейського Союзу Верховної Ради України щодо проекту Закону про захист рослин від 03.03.2021, проєкт закону про захист рослин знято з розгляду, у зв'язку з його доопрацюванням.

Висновки. На основі проаналізованого чинного законодавства України з питань надання послуг з пест-контролю в Україні, слід зробити наступні висновки:

1. Встановлено суперечності у правовому полі через відсутність чіткого регулювання пест-контролю, а саме: ліцензування для проведення

дезінфекційних, дезінсекційних та дератизаційних робіт, яке визначено Законом України «Про ліцензування видів господарської діяльності» [5], Крім цього, питання, пов'язані з документацією та контролем за діяльністю підприємств залишаються відкритими.

2. Відсутність чіткого регулювання навчання персоналу у сфері пест-контролю викликає додаткові питання стосовно відповідальності та організації цього процесу. Враховуючи зазначені проблеми, нинішнє законодавство у сфері пест-контролю потребує гармонізації та уточнень. Важливим кроком у цьому напрямку може стати прийняття та впровадження проекту закону про захист рослин [10], який спрямований на узгодження з європейським законодавством та покликаний оптимізувати регуляторний простір у зазначеній сфері.

Однак, необхідно враховувати, що пропозиції проекту закону можуть вимагати уточнень та доробок для забезпечення споживачів якісними та безпечними продовольчими ресурсами в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Каширнікова І.О. Підхід до визначення впливу зовнішніх факторів на управління інноваційним потенціалом будівельного підприємства. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. № 7/201. С. 86–92. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2016_7_16.
2. Буткалюк Т.О., Ватаманюк О.В., Солоненко В.І. Вивчення видового складу шкідників амброзії полинолистій в Європі. *Журнал науково-виробничого та навчального спрямування. Серія «Сільське господарство та лісівництво»*. 2018. №9. С. 123–136. URL: <http://repository.vsau.vin.ua/getfile.php/19252.pdf>.
3. Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів. Закон України: від 23.12.1997 р. № 771/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/771/97-%D0%B2%D1%80#Text>.
4. Ткаченко А.С., Басова Ю.О., Горячова О.О. Впровадження системи НАССР для операторів ринку харчових продуктів: практичний посібник / за загальною редакцією А.С. Ткаченко. Полтава: ПУЕТ, 2020. 137 с. URL: https://dpss-te.gov.ua/uploads/files/vetupr/haccp_posibnik.pdf.
5. Про ліцензування видів господарської діяльності. Закон України від 02.03.2015 р. № 222-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-19>.
6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обмеження державного регулювання господарської діяльності. Закон України від 19.10.2010 р. № 2608-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2608-17#Text>.
7. Про визнання таким, що втратив чинність, наказу Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва, Міністерства охорони здоров'я України. Наказ Державного комітету України з питань регулювання політики та підприємництва від 02.02.2011 р. № 11/48 (з0172-11) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0172-11#Text>.
8. Про Перелік документів дозвільного характеру у сфері господарської діяльності. Закон України від 19.05.2011 р. № 3392-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3392-17#Text>.
9. Про захист населення від інфекційних хвороб. Закон України від 06.04.2000 № 1645-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1645-14#Text>.
10. Про захист рослин: Проєкт закону № 4600 від 16.01.2021. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70832.
11. Про захист рослин. Закон України від 14.10.1998 р. № 180-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/180-14#Text>.
12. Про карантин рослин. Закон України від 30.06.1993 р. № 3348-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3348-12>.
13. Про пестициди та агрохімікати. Закон України від 02.03.1995 р. № 86/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/86/95-%D0%B2%D1%80#Text>.

REFERENCES

1. Kashyrmnikova, I. O. (2016). Approach to determining the impact of external factors on managing the innovation potential of a construction enterprise. *Investysii: praktyka ta dosvid*, 7/201, 86–92. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2016_7_16 [in Ukrainian].
2. Butkaliuk, T. O., Vatamaniuk, O. V. & Solonenko, V. I. (2018). Вивчення видового складу шкідників амброзії полинолистій в Європі. *Zhurnal naukovo-vyrobnychoho ta navchalnoho spriamuvannia. Seriya «Silske hospodarstvo ta lisivnytstvo»*, 9, 123–136. Retrieved from: <http://repository.vsau.vin.ua/getfile.php/19252.pdf> [in Ukrainian].
3. Law of Ukraine On the basic principles and requirements for food safety and quality, No. 771/97-BP (1997, December 23). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/771/97-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].
4. Tkachenko, A. S., Basova, Yu. O. & Horiachova, O. O. (2020). Implementation of HACCP system for food operators: A. S. Tkachenko (Ed.). Poltava: PUET, 137 c. Retrieved from: https://dpss-te.gov.ua/uploads/files/vetupr/haccp_posibnik.pdf [in Ukrainian].
5. Law of Ukraine On licensing of types of economic activity, No 222-VIII (2015, March 2). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-19> [in Ukrainian].
6. Law of Ukraine On amendments to certain legislative acts of Ukraine on limiting state regulation of economic activity, No. 2608-VI (2010, October 19). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2608-17#Text> [in Ukrainian].
7. Order of the State Committee of Ukraine on Policy and Entrepreneurship Regulation On recognition that has lost its validity, the order of the State Committee of Ukraine on Regulatory Policy and Entrepreneurship, the Ministry of Health of Ukraine, No. 11/48 (z0172-11) (2011, February 2). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0172-11#Text> [in Ukrainian].
8. Law of Ukraine On the list of permits in the field of economic activity, No. 3392-VI (2011, May 19). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3392-17#Text> [in Ukrainian].
9. Law of Ukraine On the protection of the population from infectious diseases, No. 1645-III (2000, April 6). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1645-14#Text> [in Ukrainian].
10. Draft law On Plant Protection, No. 4600 (2021, January 16). Retrieved from: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70832 [in Ukrainian].
11. Law of Ukraine On plant protection, No. 180-XIV (1998, October 14). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/180-14#Text> [in Ukrainian].
12. Law of Ukraine On the quarantine of plants, No. 3348-XII (1993, June 30). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3348-12> [in Ukrainian].
13. Law of Ukraine On pesticides and agrochemicals, No. 86/95-BP (1995, March 2). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/86/95-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].

YAROVYI KYRYLO

PhD in Law, Teacher of the department of information technologies and cyber security
of National Academy of Internal Affairs

LEGISLATIVE INITIATIVES IN THE FIELD OF PEST CONTROL IN UKRAINE

Problem setting. The pace of global trade growth, advancements in innovative technologies, and changes in consumer preferences pose new challenges to contemporary society in ensuring the quality and safety of food products.

Analysis of recent researches and publications. The following Ukrainian scholars were interested in ensuring the safety of food products: D. Bernytska, V. Bozhkova, I. Dukhnovsky, A. Luzhetskyi, Y. Myroshnichenko, L. Nosonova, T. Podbereznyak, O. Rybak, D. Saulyak, O. Tur, O. Shapurova.

Purpose of the research is analysis the current legislation of Ukraine in the field of pest control to ensure the lawful use of pesticides, compliance with ecological balance, and identification of factors affecting the quality of products and the health of consumers.

Article's main body. The article provides a comprehensive analysis of legislative initiatives in the field of pest control in Ukraine. The author meticulously examines aspects of licensing and establishing requirements for pest control services. The definition of the term «pest control» is disclosed, emphasizing its essence as a system of organizational measures

aimed at ensuring consumers with quality and safe food resources. Special attention is given to the implementation of the Hazard Analysis and Critical Control Points (HACCP) system to ensure the safety of food resources in Ukraine. Key provisions of legislation focused on ensuring safety and control over pests are highlighted. The article sheds light on key aspects of state regulation of pest control, identifies gaps in legislation, and provides authorial suggestions for their elimination. Additionally, the essence of the HACCP system is elucidated, exploring its legislative aspects related to licensing and setting requirements in the field of pest control. Important aspects of improving legislation and practical aspects of the HACCP system to ensure the safety of food products are discussed. From a legal perspective, HACCP is defined as a system for analyzing hazards and critical control points, overseeing the safety of food products at all stages of production and distribution, with a particular focus on critical control points where risky situations may arise.

Conclusions and prospects for the development. The research results lead to the conclusion that pest control is a system of organizational measures aimed at achieving the goal of reducing the number of problematic biological species (pests) to their complete elimination in a specific area, with the aim of reducing all possible risks, such as moral, economic loss, harm to human health, domestic animals, cultivated plants, wild flora, etc. The study establishes the need for harmonizing existing legislation to ensure effective pest control management in Ukraine under the specified conditions.

Key words: legislation, licensing, requirements, PEST-control, HACCP.

За ДСТУ 8302:2015 цю статтю слід цитувати:

Яровий К. В. Законодавчі ініціативи у сфері пест-контролю в Україні. *Право та інновації*. 2024. № 1 (45). С. 96–101.